

TÜRK BASIN TARİHİNİN İLK KADIN YÜZLERİNDEN: SABIHA ZEKERİYA SERTEL*

*Emine Bilgehan TÜRK***

ÖZ

1895'te Selanik'te doğan Sabiha Sertel, gazeteciliği meslek olarak edinen ilk kadın yazarlardır. Bir basın ailesi olan Serteller, Yeni Felsefe, Büyük Mecmua, Resimli Hafta, Resimli Ay, Sevimli Ay, Sevimli Mecmua, Yarım Ay gibi birçok derginin, 1938- 1945 yılları arasında da Tan gazetesinin Türk basın hayatında yer almalarına vesile olmuşlardır. Sabiha Zekeriya Yeni Felsefe dışındaki bütün dergilerde ve Tan gazetesinde yazar olarak hem kendi adıyla hem de müstearlarıyla yer almış, eşinin mahkûmiyet yıllarında da dergilerin basın faaliyetlerini üstlenmiştir.

Dergi yazılarında daha çok kadın eğitimi, sosyal haklar, evlilik ve evliliğe dair problemler gibi konularda görüşlerini "Sabiha Sertel ve Cici Anne" imzasıyla yazmıştır. Dergilerde "Münire Handan" müstearıyla da Sabiha Sertel'in kadın ve problemlerini konu edinen hikâyeleri yer alır.

Bu çalışmada Türk basın tarihinin kadın imzalarından Sabiha Zekeriya Sertel'in Selanik'te başlayıp Bakü'de sonlanan biyografisi, Türk basın tarihinde yer alışı, yazılarında kadın sorunlarına getirdiği tespit ve çözüm yolları ele alınacak, hikâyelerinde kadın problemlerini hayattan kurguya taşıyışı ve bu konudaki tespitleri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Sabiha Zekeriya Sertel, Biyografi, Kadın, Dergi, Hikâye, Roman.

ONE OF FIRST WOMEN FACES IN TURKISH PRESS HISTORY: SABIHA ZEKERİYA SERTEL

ABSTRACT

Born in Salonika in 1895, Sabiha Sertel is the first woman to adopt journalism as a profession. Sertels, a press family, were among the starters of many journals such as Yeni Felsefe, Büyük Mecmua, Resimli Hafta, Resimli Ay, Sevimli Ay, Sevimli Mecmua, Yarım Ay and Tan. They owned these newspapers and journals between the years 1938-1945 as one of the significant shareholders in the Turkish press. Sabiha Zekeriya worked almost for all these journals and magazines. She contributed to the newspaper Tan, writing both by name and nickname. Moreover, she took charge of the administration of the magazines during the years of her husband's imprisonment. She

* *Gönderim tarihi: 14.01.2019. Kabul tarihi: 12.06.2019.* Bu makale, 08-09 Mart 2018 tarihinde "Giresun Üniversitesi II. Ulusal Kadın Sempozyumu"nda sunulmuş bildirinin geliştirilmiş halidir.

** *Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü GİRESUN. eminebilgehanturk@hotmail.com ORCID: 0000 0001 2345 6789*

wrote mostly on women's education, social rights, marriage and problems on marriage. Her articles were signed with the names Sabiha Sertel or Cici Anne. In the magazines there also appeared stories about women and their problems, where Sabiha Sertel used her nickname Münire Handan. In this study, the biography of Sabiha Zekeriya Sertel, one of the significant female authors and journalists in the history of Turkish press, is reviewed starting from Salonika and ending in Baku, and her professional life as well as her ideas and solutions to the women question were discussed. She was important because she represented real women problems in fiction. The study examines and discusses Sabiha Sertel as author, activist, businesswoman and thinker.

Keywords: Sabiha Zekeriya Sertel, Biography, Woman, Journal, Story, Novel.

Giriş

Sanayi devrimi sonrasında hızla değişmeye başlayan sosyal hayatlar, kadının geleneksel yaşam içindeki rolünü sorgulatır hale gelmiştir. Batı dünyasında olduğu gibi Osmanlı toplumunda da kadın ve kadına dair her konu yeniden ele alınmaya başlanmış, ortaya atılan yeni fikirler yeni tartışma zeminlerinin oluşmasına olanak tanımıştır. Geleneksel yaşamın dışında başlayan bu yeni süreç kadının eğitim-öğretim hakkı, sosyal hayat içerisinde kadının nasıl giyinmesi gerektiği, aldığı eğitimi kullanabileceği iş sahalarının oluşturulması yeni hayatın tartışmaları içerisinde kendisine yer bulur. Yaratılışın kadına armağan ettiği annelik vazifesi de bu yeni yaşam düzenlemesinde en önemli yere sahip başlıklardandır. Bu düzenlemeler yapılırken kadınların kendileri için hak talebinde ne kadar etkin olduğu ya da olamadığı da göz önünde bulundurulması gereken başka bir konudur. Yaşanılan süreçte yeniden değerlendirilecek gelenek ve daha güçlü olarak da fitratın kabullerini gözden geçirmek gerekecektir.

Hayattaki birçok sorunun çözümü, hayata galip iki cinsin olaylara nereden ve nasıl baktıklarını kavramaktan geçiyor. Cemil Meriç, bu soruna en kapsamlı bakış açısını falcıların getirdiği kanaatinde her devirde ve millette inananları olduğuna göre bu iddiayı göz ardı etmemek gerekir.

Asırlardan beri kadının ruhuna eğilen falcılar onun gerçek ihtiyacını en iyi dile getirenlerdir. Her ülkede, her devirde söyledikleri hep aynı: ‘Çok içlisin, birini seviyorsun, ondan başın dertte ama yakında o da sevecek seni, evleneceksiniz, birçok çocuğunuz olacak...’ Fal baktıran erkekse, aşağı yukarı şunları duyar-sınız falcıdan: ‘Zengin olmak için elinden geleni yaptın, yakında muradına ereceksin, herkes zekâna hayran kalacak, servet ve kudret sahibi olacaksın...’¹

Meriç’e göre kadının yaşadıkları aslında maruz kaldıkları değil tercih ettiği-dir. Çünkü kadın çevresindekileri kendinden çok sevdiğçe kendini ihmal edecektir.

¹ Cemil Meriç, *Kırk Ambar II*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 524-525.

Erkeği güçlü kılan egodur. Çünkü yaşamının merkezinde kendi arzuları ve hedefleri vardır. Erkek sevmek ister kadın sevimlik. Başkasına muhtaç olmak noktasında tercih çoktan yapılmıştır. Dolayısıyla kadının yaşadıkları yaşayacakları karşındakinin tavrına ve insafına kalmıştır. Meriç bu konudaki çözümünü en açık şekliyle: “Kadının mutluluğu, kendisiyle ilgili kanunî şartların iyileşmesine değil, erkeğin daha iyi eğitilmesine, bu sayede kendisini daha iyi anlamasına, kendisine çok daha yardımcı olmasına bağlı.”² cümleleriyle izah eder. Bütün hukuksal düzenlemelere rağmen her gün artan bir oranla işittiğimiz kadın cinayetleri Cemil Meriç’i haklı çıkarır durumdadır. Sonuç olarak kadın ve erkek olarak ötekileşmekten ziyade insan ve hak gerçeğine ulaşmaya çalışmak toplumu daha erken mutluluğa götürecektir.

Başarının sağlandığı her çalışma gibi kadınların kendi hak arayışlarına girişi konusunda da gerçekçi yaklaşımlar mesafelerin hızla yol almasına zemin hazırlamıştır. Türk toplumu için bu yeni düzenlemeler aslında bir öze dönüş sürecidir. Dede Korkut hikayeleriyle ölümsüzleştirilen Türk kadın kimliği yüzyıllar sonra yeniden kendisi için kimlik kazanma, başarılarla kendini ispatlama süreci oluşturur. İlk kadın şair, ilk kadın yazar, ilk kadın Türkolog, ilk kadın pilot gibi ilkler sıralamasının içinde yer alan isimlerden biri de gazeteci-yazar kimliğiyle Sabiha Zekeriya Sertel’dir. Bu çalışmada Sabiha Zekeriya Sertel’in yaşam hikâyesi, bu hikâyeyi özel kılan basın faaliyetleri ele alınacaktır. Yayın faaliyetleri “dergiler, hikâyeler, roman” başlıkları altında verilirken yazarın dönemin kültürel hayatına katkıları, kadın dünyasındaki yeri, daha çok eski harflerle dergi sayfalarında kalan yazılarıyla örneklendirilecektir.

1895’te Selanik’te doğan Sabiha Sertel, ilk ve orta öğrenimini de Selanik’te tamamlar.

Çocuk yaştan itibaren okuma öğrenme arzusu olan Sabiha Sertel’i annesi; şu sözlerle anlatır:

Haşarı değildi, fakat çok asabi idi, her yerden, her şeyden sıkılırdı. Misafirlikten hiç hoşlanmazdı. Yapmaya niyet ettiği bir şeyi ne pahasına olursa olsun yapardı. Onu fikrinden çevirmenin imkânı yoktu. Adet, ayıp, kanun tanımazdı. Daima her şeyin sebebini öğrenmek isterdi. O kadar çok ‘niçin’ sorardı ki cevap yetiştiremezdim. Daha sekiz yaşında roman okumaya başladı... O kadar haylazdı ki, tebyizlerini, sahifesi beş paraya arkadaşlarına yazdırırdı.

Hele başladığı el işlerinin hepsi yarım kalmıştır. Mektepte iken o kadar çalışkan değildi. Yalnız şiir ve roman okurdu, derslerini iki ders arasındaki teneffüslerde hazırlardı mektepte zekasıyla muvaffak olurdu. Arkadaşlarıyla bir Tefeyyüz cemiyeti kurmuşlardı, beraber gazete çıkarırlar, müstensih jelatinini, erik murabbisi diye, mahalledeki komşulara yedirmişti. Kendi mesleğini kendi tayin etti. O zamanlar bir kadın için meslek mevzubahis olamazdı. Hatta ben çalışmasına muhaliftim. Bizim telakkimize göre, onun çalışmasını ben haysiyetimize muhalif buluyordum.³

² Meriç, *a.g.e.*, s. 533.

³ Yıldız Sertel, *Annem Sabiha Sertel Kimdi Neler Yazdı*, YKY, İstanbul 1994, s. 34.

Rüştiye'yi Selanik'te bitiren Sabiha'nın okul yıllarında şiirleri, yazıları okul dergisinde yayımlanır. İkinci Meşrutiyet'in ilanını bir bayram havası içinde babasının katılmadığı bir aile toplantısında Namık Kemal şiirleriyle karşılayan Sabiha'nın dikkatini lise yıllarında da Namık Kemal'in aile üzerine yazıları çeker. Şairin;

“Bizde aile hakkında bir fikir edinmek için orta halli birinin evine gidilse, nasıl yaşadığına bakılsa ne görülür? Önce ailenin babası göze çarpar, onun tavrına dikkat olunursa görülür ki eskiden çocukmuş, her türlü ihtiyacını sağlayacak bir dadı ve beslemesi varmış. Her belasını o çekermiş, biraz büyümüş evlendirmişler. Efendinin münasebetli münasebetsiz ne kadar merakı varsa, hanım onları yerine getirmedikçe, boğazından rahat bir lokma geçmek ihtimali yoktur.”⁴

satırları çocukluğundan beri babasının aile içindeki tutumunu izleyen Sabiha'ya evlilik kavramını yeniden sorgulattır. Ev işlerinden hoşlanmayan Sabiha'nın nasıl evleneceği annesini düşündürürken Sabiha da mensubu olduğu Dönme⁵ cemaatinin topluluk içi evlenme kuralını sorgular. Batı edebiyatından okuduğu romanların etkisinde kalan Sabiha, görücü usulünün aksine evleneceği kişiyi tanıyıp kendi kararıyla bu yola girmek ister. Bu sırada Rumeli gazetesinden ve Yeni Felsefe mecmuasından yazılarıyla tanıdığı Mehmet Zekeriya ilgisini çeker. Mehmet Zekeriya'nın ev sahibi aracılığıyla sağlanan mektuplaşmalar sonunda Sabiha evlilik teklifi alsa da Yunan işgali ve M. Zekeriya'nın okumak üzere Paris'te oluşu bu nikâhın İstanbul'a göçten sonra yapılmasına sebep olur. Sabiha, avukat abisi Celal'in de desteğiyle ailesini bu nikâha ikna eder. O zamana kadar Sabiha Sertel ve ailesinin mensubu olduğu Dönme cemaatinin kendi üyeleri dışından biriyle evlenmeme kuralı bozulmuş olur. İstanbul'da İttihatçılar arasında da saygınlık kazanmış olan Zekeriya Sertel'e merkez komiteden Doktor Nazım, bu nikahın Dönme Cemaati ve Türkler arasındaki mesafeleri de kaldıracığını söyleyerek nikahı “millî” bir olay olarak gazeteler aracılığıyla halka duyurulmasını önerir. Nikâh, Şehzadebaşı'nda kız tarafının vekili zamanın Başbakanı Talat Paşa, erkek tarafının vekili olarak da Tefik Rüşti (Aras)'nın temsiliyle kıyılır. Şişli'den Cağaloğlu'na annelerini küçük yaşta kaybettikleri için dört küçük kardeşiyle yaşayan M. Zekeriya'nın yanına taşınan Sabiha Sertel, imkânsızlıklardan ziyade evlerinde yapılan sanatçı toplantılarıyla ilgilenir. M. Zekeriya'nın imtiyazıyla Ömer Seyfettin, Ali Canip, Falih Rıfkı, Yusuf Ziya, Orhan Seyfî, Faruk Nafiz, Köprülüzade Mehmet, Mehmet Emin, Halide Edip gibi devrin önde gelen isimlerinin olduğu “*Büyük Mecmua*”nın çıkarılmasına karar verilir. 6 Mart 1919'da ilk sayı güçlü bir yazı kadrosuyla çıkarılır. İzmir'in işgal edilmesinden sonra M. Zekeriya tutuklanır, bu zamanda bir çocuk annesi olan Sabiha Zekeriya, *Büyük Mecmua*'nın yayın hayatına devam edebilmesi için derginin mesul müdürlüğünü 28 Mayıs 1919 tarihli

⁴ Sertel, *a.g.e.*, s. 51.

⁵ 17. yüzyılda, İslamiyet'i seçtiklerini belirten Musevi topluluğu. Bkz. *Hayat Ansiklopedisi*, “Dönmelik” maddesi.

sekizinci sayısında üstlenir. Bu süreçte Halide Edip’le tanışan Sabiha Zekeriya, 23 Mayıs 1919’da düzenlenen Sultan Ahmet mitingine de katılır ve yaşadıklarını şöyle ifade eder:

İnsan kalabalığının uğultusu dalgalanıyor. Halide Hanım kürsüde. Siyah çarşafı içinde vakarla duruyor, kürsünün üzerine siyah bir bayrak gerilmiş. Ay yıldızın altında ‘Ya istiklal ya ölüm’ yazıyor. Kürsünün bir yanına asılan afişte ‘Wilson’un 12 maddesi göze çarpıyor. Sultanahmet Ayasofya camilerinin minareleri, küçük siyah bayraklarla süslü. Bir camiden ötekine gerilen mahyalarda ‘İzmir bizimdir’ yazılı. Halide Hanım konuşuyor. Halkın arasından hıçkırıklar duyuluyor. Hocalar, ikide bir minarelerde tekbir getiriyor, ilahiler söylüyorlar. Meydanı dolduran 200 bin kişi tek bir ses gibi tekbir getiriyor.⁶

Aralık 1919’da on yedinci sayısının yayınlanmasından sonra Büyük Mecmua kapatılır.

Sabiha Sertel’in *Büyük Mecmua*’da çıkan yazıları kadın ve kadın hakları konusundadır. Bu yazılara dair:

Yazılarında birinci dalga feminist hareketin önemli temaları yer almaktadır. Birinci dalga feminist hareket, ilhamını 1789 Fransız Devrimi’nin eşitlik, özgürlük, insan hakları gibi ilkelerinden alan ve temelde eşitlik düşüncesinden yola çıkarak kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasını talep eden bir harekettir. Talep edilen eşitlik, öncelikle, fırsat eşitliğidir ve yasalarla kadın ve erkeğin eşit haklardan yararlanmasının sağlanmasıyla gerçekleşecektir. Yasal eşitliğin beraberine toplumsal eşitliği de getireceği düşünülmektedir.⁷

değerlendirmesi yapılır.

Halide Edip’in aracılığıyla sağlanan bursla Sabiha Zekeriya ve Mehmet Zekeriya çifti yarım kalan eğitimlerini tamamlamak üzere Amerika’ya giderler.

Sabiha Sertel, önce İngilizce öğrenmek üzere Bernard Koleje daha sonra da Columbia Üniversitesi’ne bağlı “Sosyal Çalışmalar Okulu” nda eğitimine devam eder. Bu sırada daha sonradan Türkçeye çevirisini yapacağı August Bebel’in “Kadın ve Sosyalizm” eserinden etkilenir. Amerika’da Türk işçileri üzerine çalışmalar yapan Sabiha Zekeriya, grup içerisinde itibar kazanır. Mehmet Zekeriya bir an önce yurda dönmek istese de Kasım 1922⁸’de doğan bebeklerinin dokuz aylık olup yolculuğa dayanabilecek duruma gelmesini beklerler. Yurda dönen Sertel çifti İstanbul’dan Ankara’ya geçer. Şehrin maddi ve siyasi şartlarına uyum sağlamaya çalışsalar da önce iki çocukla Sabiha Zekeriya sonra da kısa süreli Basın Yayın

⁶ Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İstanbul 1987, s. 27-28.

⁷ Ertuna Burcu Biçer, *Erken Cumhuriyet Dönemi Aydın Sabiha Zekeriya Sertel’in Fikir Yazılarında Modernleşme Bağlamında Kadın*, Toplum ve Siyaset, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2008, s. 112.

⁸ Yıldız Sertel’in doğum tarihi 1 Kasım 1922 olarak gösterilse de bizim kendisiyle yaptığımız görüşmelerde doğum tarihinin daha evvel olduğunu belirtmiştir.

Genel Müdürlüğünün ardından Mehmet Zekeriya İstanbul'a döner. Ankara deneyiminin ardından dergicilik faaliyetleri başlar. Bu süreçte *Yeni Felsefe*, *Büyük Mecmua* tecrübelerinin üstüne *Resimli Hafta*, *Sevimli Çocuk* gibi dergileri çıkarırlar. *Resimli Ay* ise onların asıl çalışma alanları olur. *Resimli Ay*, uzun soluklu yayın hayatında Amerika'dan dönen çiftin sosyalist düşüncelerini açıklama alanı olurken, modernleşme sürecinde değişen hayat karşısında halka yön gösterici bir rolü üstlenip Nazım Hikmet'in de yazı kadrosuna katılmasıyla devrin önemli edebî polemiklerinin yaşandığı bir tartışma alanı olur. *Resimli Ay*'da Sabiha Zekeriya birkaç imza ile görülür. Sabiha Zekeriya imzasıyla siyasi görüşlerini açıkladığı yazılar ve çevirilerle yer alırken Cici Anne imzasıyla ve imzasız yazılarıyla da daha çok *Büyük Mecmua*'yla aynı doğrultuda aile ve kadın konularını kaleme aldığı görülür.

Mehmet Zekeriya'nın *Resimli Perşembe*'de çıkan bir yazı sebebiyle Sinop'ta mahkûm oluşu dergilerin sorumluluğunu tamamen Sabiha Hanım'ın üstlenmesine sebep olur. Bu süreçte dergi *Sevimli Ay* adıyla devam eder. Afla Zekeriya Bey'in mahkumiyetinin erken bitmesiyle dergi yeniden *Resimli Ay* adıyla çıkar. Sabiha Sertel, Şubat 1930 tarihli "Savulun Geliyorum" başlıklı yazısıyla mahkeme edilir. Dava iki ay mahkûmiyetle sonuçlansa da *Resimli Ay* ortakları arasındaki ilişki bozulur ve Sabiha Sertel dergiden çekilir.

Resimli Ay'dan sonra "*Hayat Ansiklopedisi*" ile ilgilenen Sabiha Zekeriya, Mehmet Zekeriya'nın açtığı *Tan* gazetesinde de yazmaya başlar. *Projektör*, *Görüşler* gibi tek sayı çıkabilen dergilerde de Sabiha Sertel yayınlar yapar. *Tan Gazetesi*, uzun mahkeme süreçlerinin ve polemiklerin yaşandığı bir yayın organı olur. 4 Aralık 1945'te *Tan Olayları*⁹ olarak anılan toplumsal olaylarla Sabiha Sertel'in Türkiye'deki yazma serüveni de son bulmuş olur. Sertel çifti bu olaylardan kısa bir süre sonra tekrar tutuklanır. 5 Mart 1946 tarihli mahkemede Sabiha Sertel, *Görüşler* mecmuasında yazdığı yazıları sebebiyle yargılanır. 1950 Mart'ında da Adnan Menderes'in emri doğrultusunda alınan pasaportlarla Sertel çifti ve kızları Yıldız Paris'e gider. Viyana, Berlin, Prag, Bulgaristan... Avrupa içerisinde seyahat eder, Nazım Hikmet'le görüşürler. Bu dönemdeki yurt özlemini Nazım Hikmet'in

"Kurort Varna deli etti beni,

⁹ Bir İş Bankası yayını olarak çıkmaya başlayan *Tan* gazetesini Halil Lütfü Dördüncü, Ahmet Emin Yalman ve Mehmet Zekeriya Sertel satın alırlar. Satın alma işlemleri 1933'te başlamasına rağmen Zekeriya Sertel gazetesinin başına 1938'de geçer bu zamana kadar Sertel çiftinin yazıları gazetede pek gözükmmez. Gazetenin farklı görüşlerden oluşan bir yazar kadrosu vardır. "Ahmet Emin Yalman'ın 17 Ağustos 1938'de çıkan bir yazısı yüzünden gazete üç ay kapatılır ve Yalman gazeteden ayrılır." Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 163. Bu tarihten sonra gazetesinin artan tirajı hem gazeteyi önemli bir basın organı haline getirir hem de aileyi daha rahat ekonomik şartlara ulaştırır. 1941'de Sabiha Sertel'in Hitler'i eleştiren yazıları sebebiyle gazete kısa süreli kapatılır. Sonra yayın hayatına iktidarı da eleştiren yazılarıyla devam eder. 4 Aralık 1945'te kalabalık bir öğrenci grubunun matbaayı dağıtmasından sonra can güvenliği endişesiyle Sertel ailesi ülkeyi terk eder. Bkz. Yıldız Sertel, *Babam Gazeteci Zekeriya Sertel Susmayan Adam*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2002.

Deli”¹⁰

mısralarıyla dile getirir.

Önce Zekeriya Sertel, sonra kızları Yıldız en son da Sabiha Sertel, Moskova’ya oradan da Bakü’ye geçerler. Zekeriya Sertel’in Bakü’yü sevmesine karşılık Sabiha Hanım bu şehre alışamaz. Bakü’de Azerbaycanlı sanatçılarla görüşme imkânı hatta edebî yazılarını dergilerde yayımlama fırsatı bulur. Stalin rejiminin gölgesinde geçirilen bu dönemde “İlericilik Gericilik Kavgasında Tevfik Fikret” adlı çalışmasını ve “Roman Gibi” adını verdiği anılarını tamamlar. Türkiye’den sanatçıların Rusya’ya gittiğini öğrenen Sabiha Sertel, heyecandan kalp krizi geçirir. Sovyet Rusya’nın imkansızlıkları içerisinde Sabiha Sertel, akciğerlerinden rahatsızlanır. 1968 yazında da hayatını kaybeder. Ölüm döşeginde dahi kitabının basısını sorduğunu Yıldız Sertel hatıralarında:

“Geri kalan vakit, ana kız ölümle pençeleşip duruyorduk. Bir seferinde benim ağladığımı gördü, sordu:

-Sen niye ağlıyorsun?

-Hiç canım bir şeye sıkıldı.

-Benim kitabım çıkacaktı, ne oldu?

-Kitabın İstanbul’da matbaada, yakında çıkacak (*Roman Gibi* adlı kitabını soruyordu).

Sonra hezeyanlar başladı. Bir seferinde:

Ben yazı yazacak halde değilim. Abdi İpekçi’ye sorun. Sahifeleri o diyor. Abdi İpekçi’ye sorun. Ben yazı yazacak halde değilim diye tutturdu.

Kendini İstanbul’da matbaada sanıyordu”¹¹ şeklinde anlatır.

Kızı Yıldız Sertel, annesinin çok büyük bir yurt özlemi içerisinde olduğunu ölünce de babasının Sabiha Sertel’in mezar taşına yine Namık Kemal’in; “Yazılısın seng-i kabrime vatan mahzun ben mahzun” mısralarını yazdırmak istediğini ancak Azerbaycanlı dostlarının çok güzel bir mezar yaptırdığını kabre de Şair Nigâr Hanım’ın getirdiği vatan toprağının koyulduğunu dile getirir.

Amerika’da bir sosyolog olarak yetişen Sabiha Zekeriya Sertel, İstanbul’da mesleğini icra edebileceği çalışma imkânını bulamasa da dergilerde kaleme aldığı yazıların konularını bir sosyolog dikkatiyle seçer ve işler. Bu yazıları Sabiha Zekeriya, Sabiha Zekeriya Sertel imzalarıyla yazar. Dergilerin Cici Anne sütunu da Sabiha Hanım’ın kalemle yazılır. Dergilerdeki Münire Handan ve Büyük Anne imzasının da Sabiha Sertel olduğu düşünülmektedir.

Yazar Olarak Sabiha Zekeriya

Cici Anne, yazarın yayın hayatındaki en önemli noktalardan biridir. Sabiha Zekeriya hemen hemen bütün yazılarında toplumsal ilerlemenin aile hayatına dair sorunların çözülmesi ile kaydedileceği fikrini savunmuştur. Geçirdiği çocukluk ve fedakâr annesinin babasının bir “boş ol” cümlesiyle kapının önüne konulmasının onun çocuk ruhunda dinmeyen bir ateşi körüklediğini “Altı çocuklu bir ananın

¹⁰ Yıldız Sertel, *Annem Sabiha Sertel Kimdi Neler Yazdı*, YKY, İstanbul 1994, s.240.

¹¹ Yıldız Sertel, *Ardımdaki Yıllar*, İletişim, İstanbul 1990, s. 287.

dövülmesi, kovulması benim çocuk ruhumda baskıya istibdada karşı büyük bir kin bırakmıştı. Her haksızlığa karşı isyan ediyordum. Hayata ilk girişimde Büyük Mecmua'da kadın konusunu ele almamın en büyük nedeni bu olsa gerektir.”¹² (Sertel, 1987, s. 21) diyen Sabiha Sertel, kadın meselelerini ödev edindiğini belirtir. Cici Anne köşesi bu ödevin yerine getirilme alanıdır. Cici Anne imzasıyla yazdığı yazılar da kadın ve erkeğin evlilik hayatında birbirlerinden beklentileri, geleneksel yaklaşımların aile hayatına olumlu ve olumsuz tesirleri, aldatma, evlilik yaşı, kadınların eğitim hakları, sokak çocukları, gazilerin dul eşlerine dair fikirler sunar. Magazin gazeteciliği yönünden önemli bir yere sahip olan *Resimli Ay* ve *Resimli Hafta* mecmualarında kadınları günün Avrupa ve Amerika modalarından haberdar eden fotoğraf ve moda resimleri de bulunur. Bu resimler içinde makyaj ve saç resimleri yadsınmayacak bir yoğunluk arz eder. *Resimli Hafta* mecmuasında yer verilen “Cici Anne” imzasıyla “İzdivacın On Şartı” başlıklı maddeler, Sabiha Hanım'ın her iki cinse dair değerlendirmelerini özetler niteliktedir. Bu değerlendirmeler iki cinsin birbirine karşı haklarını korurken geleneksel hayatla da çatışmalardan uzak durmayı öğütler niteliktedir:

İzdivacın On Şartı

İzdivaçtan sonra hayatın en müşkül safhası başlar. Yekdiğerini ne kadar tatmış olsa yine birbirine yabancı olan bir ailenin huzur ve sükûnunu temin için birçok fedakârlıklara ihtiyaç vardır. Eğer ailede bir taraf fedakârlık yaparsa, diğeri ezilir, bedbaht olur, bu suretle müşterek saadetin temini imkânsız olur. Eğer mesut olmak isterseniz yanınızdakini de mesut ediniz. Yanınızdaki ağlarsa onun gözyaşları herhalde sizin saadetinizi de katre katre zehirler. Şimdi bir erkeğin mesut olması için on şart vardır.

1-Çiğ sözlü olmayınız. Karınızın izzet-i nefesine hürmet ediniz. Eğer zevcenizin bir hareketini tasvip etmiyorsanız onu tahkîr ile değil, onun izzet-i nefisini okşayarak ve nazar-ı dikkatini celb etmek suretiyle fikirlerinizi kabul ettirmeye çalışınız. Bir tatlı sözün yüz senelik tesiri vardır. Acı sözün tesiri unutuluncaya kadardır. Kadınlar her fedakârlığa karşı razı olurlar, izzet-i nefislerinden feda edemezler.

2-Ev işlerine katıyen müdahale etmeyiniz. Zevceniz herhalde sizden daha iyi ev kadınıdır. Evi idaresinde onu serbest bırakınız.

3-Karınızın yanında abûs durmayınız. Abûs bir koca, kadına acı kahve tesiri yapar. İçer, fakat içtikçe yüzünü buruşturur. Nihayet kahve münebbih tesirini gösterir, sınırlarını uyandırır. Nihayet biraz neşe ve güler yüz bulmak için başını evden dışarı çıkarır.

4-Karınızın hislerini rencide etmeyiniz. Kadınlar sizden çok hassastır. Size hiçbir tesir yapmayan her kelimenin onda çok derin manaları vardır. Sözünüzü söylemezden evvel bir defa tartınız. Hassas kadının hisleri bir fağfura benzer, bir defa incindi mi, yapması güç olur.

Bir dokun bin dinle kâse-i fağfurdan sözü kadınların hislerini çok güzel temsil eder.

¹² Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İstanbul 1987, s. 21.

5-Bir iki senelik evli olduğunuz için zevcenize ilk gösterdiğiniz heyecanı durdurmayınız. Bu tevakkuf izdivaç hayatının kara müjdecisidir. Bunu iyi biliniz ki kadınların kalbi sönmez bir yanardağdır. Aşk ateşi orada her zaman için hâl-i galeyandadır. Kendini ihmal edilmiş hisseden kadın bu ateşin taht-ı tesirindedir. Sizin söndüremediğinizi söndürecek başka bir nefse arz-ı ihtiyaç eder ki bu sizin hesabınıza yazılan bir zarardır.

6-Anûd olmayınız. İsteddiğiniz yapılmadığı için cebren yaptırmaya teşebbüs eder ve zevcenizi tahkir ederseniz, mukabil inada siz de maruz olursunuz. Eğer boğaz boğaza kavga edecek kadar pespaye değil de bir insan gibi yaşamak isteyen bir adamsanız şüphesiz karınızın da göstereceği inada müteessir olur ve sözünüzden dönmeye mecbur olursunuz. Onun için her fikrinizi karınızı ikna ettirerek kabul ettiriniz. Kadınları tatlı dille fethetmek, inat ile fetihten daha kolaydır. Eğer inada girişirseniz, muhakkak karınız sizden daha inatçıdır, onun dediği olur.

7-Ne sizin valideniz ve kardeşleriniz ne de zevcenizin validesi ve kardeşleriyle bir evde oturmayınız. Kaynatahar, görümceler, izdivaç demetinin dikenleridir.

8-İki aile bir evde oturmayınız. İster hisım ister yabancı muhakkak geçimsizlik baş gösterir ve aile saadetinizi zehirler.

9-Evliyim diye artık nasıl olsa giyinebilirim zannetmeyiniz. Giyinmedeki zarafetinize halel geldiği için zevceniz nazarında manen yavaş yavaş ölen bir adam manzarası kesbedersiniz. Unutmayınız ki o sönmeyen bir yanardağdır. Güzellğine, giyinmesine zarafetine imtina eder.

10-Çocuklarınıza karşı insafsız olmayınız. Çocuklarınızı acıdığınızı, dövdüğünüzü gören kadın hatta size karşı bile çocuklarını korumak için bir arslan kuvvetine mâliktir. Çocuklarıyla birleşir ve sizin aleyhinize hareket eder. Ailede böyle bir ikilik yapmak hem sizin hem bütün ailenizin zararındır.¹³

İzdivacın On Şartı

Kadınların zevçlerini idare edebilmek ve aile saadetini temin edebilmek için bilmeleri icap eden bazı noktalar vardır ki izdivaç hayatında pek mühimdir. Her iki taraf da arzularından ve hislerinden bir parça fedakârlık yapmaya razı olmazsa aile saadeti hiçbir zaman temin edilemez. Ailenin kadından istediği on şart vardır ki buna riayet eden her kadın hem zevcini hem de kendini mesut edebilir. Bunlardan birincisi:

1-Müsrif olmayınız. Her erkek iktisaden müstakil ve refah içinde olmak ister. Kazandığı paranın sizin tarafınızdan tuvaletleriniz, gezintileriniz için çılgınca sarf olunduğunu görürse size ve evinize duyduğu alakayı kaybeder. Her hareketinizi fena görmeye başlar.

2-Evinizi kirlı tutmayınız. Temiz bir ev, uzun gün yorulup da bitap evine dönen bir erkeğe taze hayat ve neşe verir. Pis yer, zevcinizi sizden evden nefret ettirir. Her şeyden evvel evinizin temiz olmasına dikkat ediniz.

3-Giyinmedeki ihtimamınızı hiçbir zaman terk etmeyiniz. İyi giyinmiş bir kadın her zaman zevci için caziptir. Bilakis giyinmesine itina etmeyen, dökük

¹³ Cici Anne, "İzdivacın On Şartı" Resimli Hafta, Y. 1, no 5, (2 Teşrin-i Evvel 1340 / 2 Aralık 1924), s. 2.

saçık gezen bir kadın erkeği dışarıda gözünü kandıracak güzeller aramaya mecbur eder.

4-Diğer erkeklerle laubali olmayınız. Zevçler ekseriya kıskançtırlar. Hiçbir sebep olmadan şüpheye düşerler. Kendileri her kadına iltifat etmeyi eser-i nezaket addederler, fakat kadının erkeğe iltifatını tefsir eden hiçbir lügat yoktur. Bunun için hareketlerinizde basiretli olun.

5-Çocuklarınızı yalnız kendi terbiye ve idarenizde yetiştirmek davasını gütmeyiniz. Mümkün mertebe babasını çocukla alakadar ediniz, çocuklarını yalnız annelerinin terbiyesine terk eden babalar, çocuklarına karşı biraz lakayt olurlar.

6-Annene çok zaman sarf etmeyiniz. Mümkün mertebe gerek kendi annenizi, gerek kocanızın annesini evinizin saadetini bozmamaları için uzakta bırakmaya gayret ediniz. Onların rahatını temin ettikten sonra, sizden ayrı yaşaması sizi bir vecihle küçük düşürecek bir hareket değildir.

7-Evinizin ve zevcinizin dâhili idaresine ait ne komşularınızdan ne de ailenizden nasihat istemeyiniz. Eğer verecek olurlarsa kendi muhakemenizi kullanmadan katiyen kabul etmeyiniz. Her işte kendi mantığınızı kullanınız. Ve samimi olarak zevcinizle istişare ediniz.

8-Zevcinizi hükmünüz altına almak istemeyiniz. Zaten başkasının hükmü altında yaşayacak bir adam izzet-i nefsi olmayan bir adamdır. Böyle bir adamın zevciniz olmasını şüphesiz istemezsiniz. Zevcinizin de sizi hükmü altına almasına itina ediniz. Müstebit bir adam aile saadetini temin edemez.

9-Zevcinizin yanında zinhar abus durmayınız. Kederli bile olsanız, daima gülünüz. Bu gülüşün sizin hayatınızda ne kadar kıymeti var, takdir ediniz.

10-Unutmayınız ki küçük şeyler çok mühimdir. Zevcinizin memnuniyeti bais olacak küçük şeyleri kavramak için biraz zekânızı kullanınız. Zevcinizin hoşuna gitmeyen şeyleri sırf bir inat için yapmakta devam ederseniz, ailenin saadetini yıkmış olursunuz. Aile müşterek bir fedakârlıktır. Siz de hissenize düşeni yaparsanız hem siz hem zevciniz mesut olur.¹⁴

Cici Anne

Dergiler ve Sabiha Sertel

Sabiha Zekeriya Sertel'in kendi adıyla yayımlanmış on iki yazıyla yer aldığı *Büyük Mecmua*, onun basın hayatına dâhil olduğu ilk dergidir. "Kadınlığa Dair"¹⁵ başlığı altında kadın problemlerinin gündeme getirildiği dokuz yazı ve bunun dışında "Şehidin Sesi"¹⁶, "Son Dua"¹⁷, "Tevekkül"^{18,19} isimlerini taşıyan yazıları bulunur.

Resimli Ay ise yazılarının sayı ve çeşitlilik olarak arttığı, hayatında birçok değişime neden olan geniş ve uzun soluklu bir çalışma ortamıdır. Üç dönem olarak incelenebilecek olan *Resimli Ay* mecmuası yayın hayatına başladığı Şubat 1924'ten Mart 1929'a kadar olan devreye 1. dönem; Mart 1929'dan Ocak 1931'e kadar süren

¹⁴ Cici Anne, "İzdivacın On Şartı", *Resimli Hafta*, Y. 1, no 6, 9 Teşrinievvel 1340 (9 Ekim 1924), s. 2.

¹⁵ Bkz. no 8, 5 Nisan 1919, Perşembe, s. 67.

¹⁶ Bkz. no 8, 28 Mayıs 1919, Perşembe, s. 114.

¹⁷ Bkz. no 9, 5 Haziran 1941, Perşembe, s. 134.

¹⁸ Bkz. no 9, 5 Haziran 1919, Perşembe, s. 135.

¹⁹ Bu yazılar Zafer Toprak'ın makalesinde günümüz alfabetesine aktarılmıştır. Bkz. Zafer Toprak, "Sabiha 'Zekeriya' Sertel ve Türk Feminizmi", *Toplumsal Tarih*, Mart 1998, 7/14.

devreyi 2. dönem; derginin el değiştirip tekrar yayın hayatına başladığı Mart 1936 ile Aralık 1938 yıllarını içine alan on dört yıllık bir sürece ışık tutar. Sabiha Zekeriya, özellikle birinci ve ikinci dönem olarak adlandırdığımız dönemlerin ve derginin *Sevimli Ay* adıyla çıktığı sürecin baş kalemlerindedir.

Resimli Ay'ın ilk sayısında derginin yayın politikası:

Bizde şimdiye kadar iki şekil dergi çıkmıştır. Bunlardan birincisi, sayısı az bir okuyucuya hitap eden edebî mecmualardır. Yazılar, yazarın edebî zevkine göre yazılır. Bir de ikinci sınıf mecmualar var ki, bunları para kazanmak ve şöhret emeliyle kitapçılar ve amatörler çıkarırlar. Resimli Ay, ne birinci ne de ikinci zümreye dahildir. Bizim hedefimiz okuyucuların, okuma ihtiyaçlarını doyumak ve memleketimizde gerçek bir halk dergisi kurmaktır. Bizce bir makalenin değeri altındaki imzadan ziyade çok okunmasıdır. Özellikle Resimli Ay'da yayınlanacak makaleler, hikâyeler, genel olarak yazılar, yalnız dar bir zümrenin edebî zevkine cevap veren yazılar değil, fakat insanların hissi, fikrî, dimağı, bedii ihtiyaçlarını doyuran genel nitelikte yazılar olacaktır. Bu şekil mecmualık âleminde yeni bir yoldur.²⁰

şeklinde izah edilir. Bu açıklama ailenin basın ve toplum arasında kurmaya çalıştığı çizgiyi gösterir niteliktedir.

Sabiha Sertel, bir taraftan kadınların hukuk karşısında bir taraftan yaşanan sosyal hayat karşısında verdiği mücadeleyi kalemiyle desteklerken bir diğer taraftan da dönemin yaşanan olaylarına dair görüşlerini belirten yazılar kaleme almıştır. Köylü ve işçilerin haklarını dile getiren yazılar *Resimli Ay* mecmuasının sayfalarında yer alırken, eğitim ve misyoner hareketlerine karşı alınması gereken önlemler ve bu konuda uyarıcı metinler de kaleme alınmıştır. “Kızımı Amerikan Kız Koleji'ne Nasıl Halde Verdim Nasıl Aldım”²¹, “Fikir Hayatımız Kimlerin Elindedir”²², “Sörlük Mektebinde Neler Gördüm”²³ *Resimli Ay*'ın imzasız olarak yayımlanan yazılarıdır.

Sabiha Sertel, *Resimli Ay*'da ki yayın politikalarını şu şekilde anlatır:

Resimli Ay'ın propaganda metodu da tamamıyla yeni idi. Fikirleri bir klişe halinde bir dogma halinde okuyuculara sunmak değil, bu fikirlerin halkın günlük ihtiyaçlarıyla olan ilgisini açıklamak, onlara tutulacak yolu göstermek amacını güdüyordu. Bunun içindir ki, okuyuculara hayattan alınmış, canlı, reel konular sunulmuş, okuyucunun ruhunu, kalbini fethedecek yazılara önem verilmişti.²⁴

²⁰ Emine Bilgehan Türk, *Zekeriya Sertel'in Dergiciliği Üzerine Bir İnceleme*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2005, s. 33.

²¹ Bkz. *Resimli Ay*, no 3 Mayıs 1929, s. 18-19/ 40.

²² Bkz. *Resimli Ay*, no 2 Nisan 1929, s. 20-21/ 38.

²³ Bkz. *Resimli Ay*, no 3 Mayıs 1929, s. 15-17.

²⁴ Sertel, *Roman Gibi*, s. 80.

Sabiha Sertel, aynı yayın anlayışını ilerleyen yıllarda *Cumhuriyet* gazetesinde ve *Tan* gazetesindeki köşelerinde de sürdürdüğünü hatıralarında belirtir.

Sevimli Ay yıllarında ise Sabiha Hanım, hem çekilen yazarların hem de Zekeriya Bey'in yerini doldurabilmek için fikrî ve siyasî yazılara da yoğunluk vermeye başlar.

Dergide Münire Handan'ın çok sayıda hikâyesi yayımlanır. Bu hikâyelerde genellikle kadınların evlilikte yaşadığı problemler, halkın namus anlayışı, kadının savunmasızlığı ele alınır. Hikâyecilik tarihimizde, Münire Handan imzasına rastlamayıp bize Münire Handan'ın, Sabiha Zekeriya'nın farklı bir imzası olup olmadığını düşündürdü. Hatta mecmuaya gönderilen okuyucu mektuplarında Münire Handan'ın kim olduğu sorusu sorulur. Baş muharrir (Nisan 1341) tarihli sayıda kendisine ait köşede Münire Handan hakkında geçiştirici bilgiler verir. Sabiha Zekeriya 1928 sonrası neşriyatında romancı ve hikâyeci olarak şöyle anılır:

1928'den sonra eser verenler arasında romancı ve hikâyeci olarak birinci partide tanıdıklarımızdan şu zavat vardır: Refik Ahmet, Sabiha Zekeriya, Sadri Ertem, Sermet Muhtar, İskender Fahrettin, Nizamettin Nazif, Kemalettin Şükrü, Hilmi Ziya. Bu zevattan pek çokları daha evvel ilim, felsefe ve san'at nevirlerinde eser vermiş olanlar ve daha eskiden beri de edebiyatın gazetecilik nev'inde senelerce yazı yazmış bulunanlardır. Hele bu gruptakilerin bir diğer meziyeti de çok velût oluşlarıdır. Şunu da kaydedelim ki bu zevat bir zümreye mensup değillerdir.²⁵

Resimli Hafta ise, Sabiha Sertel'in daha çok Cici Anne imzasıyla yine kadın ve aile, eğitim konularında yazılarıyla görüldüğü bir dergidir. Bu dergide yazar açık imzasını sadece "Türk'ün Meçhul Askerine"²⁶, "Meçhul Şehit İsmi Gibi Bize Meçhul Kaldı",²⁷ "Türk Amele Cemiyeti"²⁸ yazılarında kullanır.

"Türkiye'nin yegâne çocuk mecmuasıdır" ibaresiyle çıkan *Sevimli Mecmua* ise döneminde yine farklı bir ihtiyacı karşılayan on üç sayı çıkabilmiş bir dergidir. Baş muharrirliğini Sabiha Sertel'in yaptığı mecmuada derginin amacı: "Türk Çocuklarına: Mecmuayı Niçin Çıkıyoruz?.. Şimdiye kadar memlekette her sınıf adamın kendi şerefıyla mütenasip gazetesi vardı. Fakat şimdiye kadar çocuklarımız için iftihar verecek bir mecmua çıkmadı. Her İngiliz, Alman çocuğunun iftiharla okuduğu mahsus bir gazetesi vardır. Siz bundan mahrumsunuz. Hayatta gıdadan, mektepten, oyundan, eğlenceden, mahrum olan küçük adam değil, bütün milletin istikbalini elinde tutan en büyük adam diye tanınırlar. Onlar için hayatta eksik olan her şeyi yaparlar. İşte ben başka milletlerin çocuklarına verdiği bu ehemmiyeti kıskanan bir Türk anasıyım. Sizin diğer sahalarda cevap vermediğimiz ihtiyaçlarınıza Küçük mecmuayla, kısmen olsun,

²⁵ Server Rifat İskit, *Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939, s. 281.

²⁶ Bkz. *Resimli Hafta*, no 1, 4 Eylül 1340, Perşembe, s. 2.

²⁷ Bkz. *Resimli Hafta*, no 2, 11 Eylül 1340, Perşembe, s. 2.

²⁸ Bkz. *Resimli Hafta*, no 3, 18 Eylül 1340, Perşembe, s. 2.

cevap vermeye muvaffak olabilirsek vazifemizi yapmış oluruz.²⁹ ifadeleriyle tamamlanır.

Eğitim, çocuk hakları ve çalışan çocuklar yine Sabiha Sertel imzalı yazıların konusunu oluşturur.

Hikâyeler

Münire Handan imzalı hikâyeler de yine kadınlar ve kadınların sosyal hayatta nasıl varlık gösterdiğini çeşitli yönlerden ele alan eserlerdir. Bu metinlerde kadınlar, daha çok erkek egemen toplumda kimlik bulma, kişilik olarak kendilerini var etme gayreti gösteren tiplerdir. Bu kadınlar genellikle İstanbul'da birbirine yakın hayatları yaşayan insanlardan oluşur. Bu kadın karakterler daha çok güzellikleri, giyim kuşamları ve erkekler karşısında güçlü durarak kimlik sergilerler. Ekonomik hayata, üretime dahil değillerdir. Bu tiplerde çocuk yetiştirme sosyal problemlerle mücadele ya da çözüm önerme gayreti görülmez. Anadolu kadını, köylü kadın tipi bu metinlerin karakterlerini oluşturmaz. Tamamıyla farklı bir çalışmanın konusu olabilecek hikâyelere örnek göstermesi bakımından aşağıda iki metnin konusunu özetlemeye çalıştık:

“*Kadınlar Kıskanmak mı Kıskanılmak mı İsterler*”³⁰, İstanbul'da kadın ve erkeklerin bir arada toplantılar yaptığı bir muhitte severek evlenen çiftin boşanması anlatır. Toplumdan saklanılan boşanmanın gerekçesi bir kurgu ile verilir. Birbirlerini kıskanmayan Cavide ve Necip'in davranışları arkadaşlarının ilgisini çeker. Cavide Necip'i kıskandığını fakat kocasının aynı hisleri taşımadığını düşünür. Kocasına bir oyun kurar. Evlerinin bahçesinde başka bir erkek arkadaşına aşkı söyleyerek Necip'in duymasını sağlar. Duruma tahammül edemeyen kocasının kıskançlık krizi Cavide'yi mutlu etse de Necip, Cavide'nin her türlü maddi giderini karşılayarak boşanma kararı alır. Evlilikte güven duygusunun en kıymetli değer olduğu “Cavide marazi bir ruh taşıyordu yalnız hisleri ve vücuduyla yaşayan bu kadının ruhi bir ihtimama ihtiyacı vardı. Daha henüz itimadın kuvvet ve şerefini anlamak için hazır değildi.”³¹ cümleleriyle ifade edilerek metin bitirilir.

“*Kadınlar Her İstediklerini Yapabilir mi?*”³², adlı hikâye “Münire Handan Hanım bazı genç kızların hürriyetin manasını yanlış anladıklarını, iradesine sahip olmayan genç kızların en adi bir kaldırım aşkına kapıldıklarını ve hürriyete icap eden manayı zamanında, verememelerinin bütün hayatlarında müessir olduğunu, kararlarını başkalarının hükümleri altında sühûletle bozduklarını bu hikâyesiyle anlatıyor.”³³ Giriş metniyle genç kızların gerçekçi olmaları gerektiğini bir kurguyla

²⁹ “Sevimli Mecmuayı Niçin Çıkıyoruz”, *Sevimli Mecmua*, C: 1, no 1, Kânûnusânî 1341 (1 Ocak 1925), s. 1.

³⁰ Münire Handan, “Kadınlar Kıskanmak mı Kıskanılmak mı İsterler”, *Sevimli Ay*, Sene. 3, no 2, Nisan 1926, s. 26-31.

³¹ Münire Handan, *a.g.m.*, s. 26.

³² Münire Handan, “Kadınlar Her İstediklerini Yapabilir mi?”, *Sevimli Ay*, Sene. 3, no 3, Mayıs 1926, s. 26-30.

³³ Münire Handan, *a.g.m.*, s. 26.

okurlarına iletir.

*“Ortakla Yaşamaya Niçin Rız Oldum, Bir Psikoloji Hatası, Keşke Dağa Çıkan Bir Kurt Olsaydım, Çocuğumu Niçin Boğdum, Taşrada Bir Memur Karısı, Anadolu Kızları İstanbul’a Neden Gelmek İsterler, Cavidan Teyzenin Kuşu”*³⁴ hikâyeleri de yazarın toplumsal hayat ve bu hayat içerisinde yer alan kadın merkezli sorunlara işaret eder.

Roman

Çitra Roy ile Babası

Sabiha Sertel’in bir başka eseri de bir roman denemesi olan *Çitra Roy ile Babası*’dır. Sabiha Hanım, “Çitra Roy ile Babası” adlı romanında kendi dünya görüşünün ve fikrî mücadelesinin bir yansımasını Hindistan topraklarında aramaya ve yaşatmaya çalışmıştır. Eser Hindistan’da İngiliz işgaline karşı yaşanan halk ayaklanmalarını, Hindistan halkının kendi kurtuluşu için hangi fikirler etrafında toplanarak birbirlerinden ayrıldığını Filozof Roy ve yirmi iki yaşındaki kızı Çitra’nın yaşadıkları üzerinden ele alır. Filozof Mandranat Roy, Bengal’in kenar bir mahallesinde Bengal Üniversitesinde öğrenci olan kızı ve ihtiyar kölesi Kali ile birlikte yaşar. Filozof felsefe üzerine çok sayıda eser vermiş, Hindistan’ın kutuluşunu İngiltere ile kurulacak iyi münasebetler ve Gandhi’de bulur. Çitra ise babasının aksine İngiltere’nin müstemlekeci tavrına karşılık halk ayaklanmaları ve grevler tertip eden Sita Lal ve arkadaşlarının faaliyetlerinde bulur.

Ülkede yaşanan olayları gazetelerden takip eden filozof, kızıyla yaptığı konuşmalarda sık sık onunla fikir ayrılığına düşer. Bir halk toplantısında yaptığı konuşmadan sonra üniversitedeki kürsüsüne dönen Filozof Roy, kızının tavırlarını beğenmez ve onu takip eder. Çitra’nın odasında gizli bir dolapta bulduğu afişleri kızının gözetilmesi şartıyla İngiliz polisine teslim eder. Bu olaydan sonra Çitra, Sita Lal ve arkadaşları tutuklanır. İngiliz polisi verdiği sözü yerine getirmeyen Çitra da mahkemeye sevk edilir. Meerrüt’te yargılanır. Çitra hapisaneyeyken iyi ilişkiler kurduğu İngiliz gardiyan aracılığıyla Sita ile mektuplaşır. Ona olan bağlılığını ve aşkını sık sık dile getirir. Filozof Roy ise kızını İngiliz polisinin eline düşürmekten duyduğu vicdan azabı, ülkesinin geleceğine dair yaşadığı fikir karmaşaları ile buhranlar geçirir. İngiliz polisini kızının suçsuzluğuna dair ikna eder mahkeme de Çitra’yı suçsuz bulur. Babası kızına karşı vicdanını rahatlatırken kızı suçsuzluğu ile Sita ve arkadaşlarının gözünde provakatör olmanın azabını yaşar. Filozof üç yıl süren yargılama sürecinin sonunda kızını bir daha göremeden ölür. Çitra ise Sita’ya gönderdiği mektupların reddedilmesi üzerine Bengal’e olan yolculuğunda kendini trenin kapısından atarak intihar eder.

Sita’yla temsil edilen komünist hareket ve onun karşısında İngiliz sömürgecini sessiz direnişle yok etmeye çalışan Gandhi’nin görüşlerinin temsilcisi olan filozof Mandranat’ın romanda işlenişini Murat Belge tarihi gerçeklik içinde oldukça yetersiz bulur. İdeolojinin işlenişindeki kusurlar, Hindistan tarihinde Gandhi’nin

³⁴ Bkz. Emine Bilgehan, Türk, *Zekeriya Sertel’in Dergiciliği Üzerine Bir İnceleme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2005.

direnişinin başarıyla sonuçlanmış olmasıyla birlikte romanda iyilerin hep iyi, kötülerin de ruhsal ve bedensel olarak hep kötü olarak anlatılmış olması romanın eleştirilen yönlerindedir. Çitra'nın Sita'ya olan aşkının gerçek aşkın ötesinde bir hayranlık oluşu ve bunun kadın erkek eşitliği fikirleriyle çelişen erkeğin sevgisinin bir lütuf şeklinde işlenilmiş olması yine romanın eleştirilen yönlerindedir. Belge, Nazım Hikmet'in Benerci Kendini Niçin Öldürdü? eseriyle karşılaştırarak ele aldığı Sertel'in romanını "Bence, eserlerin ikisi de başarısız; ama başarısızlık ayrıntıların tutmamasından çok genel düşüncedeki pürüzlerden ileri geliyor. Sindirilmemiş, plastikleştirilmemiş bir ideoloji adına girilen kaba saba didaktizm, ama aynı zamanda teorik isabetsizlik, eserleri sakat bırakıyor."³⁵ ifadeleriyle eleştirir.

Resimli Ay mecmuasında çıkan imzasız yazıların büyük çoğunluğunun Sabiha Sertel ve Zekeriya Sertel'e ait olduğu hatıralarda belirtilmiştir. Mecmuada "Hindistan'ın Büyük Mürşidi ve Milliyetperveri Gandhi ile Bir Mülakat"³⁶ başlığıyla Gandhi ile Amerikalı bir gazetecinin mülakatı, Gandhi'ye dair "Hindistan'ın Yeni Peygamberi"³⁷ ve "Meşhur Gandhi Bir Kahraman mıdır? Yoksa Bir Hain mi"³⁸ başlıklarıyla yazılar kaleme alınır. Mülakat metnine geçilmeden önce Gandhi hakkında "Gandi bugün cihanın en büyük şahsiyetlerinden biridir. Hindistan'da da yalnız bir vatanperver değil, en büyük ahlak numunesi, hakiki bir peygamber gibi telakki edilir."³⁹ şeklinde yücelten cümleler kullanılır. *Hindistan'ın Yeni Peygamberi* başlıklı yazıda ise:

Dünyanın dört sene ateş ve felaket içine boğan umumi harpten sonra beklenen ümitlerin tahakkuk etmemesi ortaya dört büyük deha çıkardı: Lenin, Gandhi, Mussolini, Mustafa Kemal. Harbin doğurduğu gayri tabiiyetlerden mütevellit ıstıraplar dünyanın muhtelif yerlerinde muhtelif isyanlar vücuda getirdi bu isyanlardan bazısı sermayeye, sermayenin haksızlığına karşı isyandı; diğer bazısı içtimai nizamın bozulmasına karşı isyandı; üçüncüsü de ecnebi tahakkümüne, ecnebi istibdadına karşı isyandı. Gandhi bu üçüncü nevi isyanın başında yürüyen bir rehber, bir mürşit, bir dâhidir. Gandhi ortaya yalnız bir isyanı idare eden bir ihtilalci olarak değil, fakat yeni fikirler yeni akideler, yeni esaslar vaz ve neşreden bir peygamber olarak çıktı.⁴⁰

ifadeleri kullanılırken *Meşhur Gandhi Bir Kahraman mıdır? Yoksa Bir Hain mi*" başlıklı yazıda ise Gandhi İngilizlere karşı yapılacak halk hareketinin önünde engel olarak görülür. Bu düşünce bir kapak benzetmesiyle "İngilizlere gelince, onlar da

³⁵ Murat Belge, "Nazım Hikmet ve Sabiha Sertel'den Hint Masalları", *Kitaplık*, 67, 2003, s.38.

³⁶ Bkz. "Hindistan'ın Büyük Mürşidi ve Milliyetperveri Gandhi ile Bir Mülakat", C: 5, no 51-3 Mayıs 1928, s. 13-15.

³⁷ Bkz. "Hindistan'ın Yeni Peygamberi", Sene 1, no 11, Kânûnevvel 1340 (Aralık 1924), s. 2-5.

³⁸ Bkz. "Meşhur Gandhi Bir Kahraman mıdır? Yoksa Bir Hain mi?", Y: 7, S: 5, Temmuz 1930, s. 22-24.

³⁹ "Hindistan'ın Büyük Mürşidi ve Milliyetperveri Gandhi ile Bir Mülakat", *Resimli Ay*, C: 5, no 51-3, Mayıs 1928, s. 13.

⁴⁰ Hindistan'ın Yeni Peygamberi", *Resimli Ay*, Sene. 1, no 11, Kânûnevvel 1340, (Aralık 1924), s. 2.

Gandi'nin kansız ihtilalinden memnundular. Bu memnuniyetin sebebi, bilhassa, hakiki kurtuluş hareketinin kaynaması üzerinde Gandi'nin bir kapak vazifesi görmesiydi.”⁴¹ şeklinde ifade edilir. İlgili yazı Çitra Roy ile Babası romanına hâkim olan bakış açısını destekler cümlelerle “Gandi büyük Hindistan inkılabına, Hindistan istiklaline ihanet eden bir haindir. Hatta öyle bir hain ki insan bazan bu herif te, Ağa Han gibi, meşhur İngiliz casus teşkilatı, Entelijens Servisin adamı mıdır diye düşünüyor.”⁴² paragrafı ile tamamlanır. Bu üç yazının tarih aralıkları ile romanın basım yılı arasındaki yakınlık düşüncelerin kısa aralıklarda değiştiğini gösterir niteliktedir.

Çitra Roy ile Babası romanının ilk sayfalarında yazar “Birkaç Söz” başlığı altında romana dair okura bilgiler verir. Bunlardan biri “Hindistan’da yaşamadıkça mahalli renkleri vermeğe imkân yoktur.”⁴³ cümlesidir. Romanda oluşturulmaya çalışılan Hindistan atmosferi ile Sertel ailesinin çıkarmış olduğu süreli yayınlarda yer alan Hindistan ve kültürüne dair yazılar arasında da ayrıca ortak noktalar tespit edilebilir.

İlericilik, Gericilik Kavgasında Tevfik Fikret ise, Türk siyasî ve edebî tarihinde sanatçıların ölümlerinden sonra da karşılaşılan Mehmet Akif, Tevfik Fikret taraftarlığı ve tartışmalarında Sabiha Sertel’in gayesini “Ben sadece Fikret’in yaşadığı dönemi, ideolojisini ve felsefesini çözümlemeye çalıştım” (Sertel, 1996, s. 14) şeklinde ifade ettiği “*Fikret’in Yaşadığı Dönem, Fikret’in İdeolojisi, Fikret’in Felsefesi*” bölümlerinden oluşan eserdir. Tevfik Fikret, Sabiha Zekeriya’nın gençlik yıllarından itibaren okuduğu, beğendiği ve inandığı bir şairdir. 1968’de Sofya’da “*Tevfik Fikret İzahlı Şiirler*” adıyla bir kitap yayımlamıştır. “*Doğumunun Yüzüncü Yılında Tevfik Fikret’i Niye Anıyoruz*” başlığı altında Tevfik Fikret’in yaşam öyküsü hakkında bilgi verilmiş, şairin dünya görüşü de “*Devrimci Fikret, Toplumcu Fikret, Fikret’in Tarih ve Felsefe Görüşü*” başlıkları altında değerlendirilmiştir. Fikret’in şiirlerinden bir seçki ve bu şiirlerin manaları üzerine değerlendirmeler de bu çalışmanın başka bir bölümünü oluşturur. Refik Erduran “*Sabiha*” adlı eserinde Sabiha Sertel’in Bakü yıllarını anlatırken “Boğucu ortamda *Tevfik Fikret* kitabını yeniledi, sonra anılarını yazdı.”⁴⁴ ifadesini kullanır. “*Doğumunun Yüzüncü Yılında Tevfik Fikret’i Niye Anıyoruz*” ve “*İlericilik, Gericilik Kavgasında Tevfik Fikret*” çalışmaları değerlendirildiğinde iki çalışmanın şiir bölümü ile diğer başlıkların ikinci çalışmada daha derinlemesine incelenmiş olması yönüyle birbirinden farklı olduğu görülür.

Roman Gibi, Sabiha Zekeriya’nın 1895’te Selanik’te başlayıp 1968’de Bakü’de son bulan yaşam öyküsünü anlatır. Yazar, hatırlayabildiği çocukluk günlerini kısa bir bölümle anlatır. Bu bölüm de kişiliğinin gelişmesinde ve yazılarına kaynaklık edecek bir hayat tecrübesi taşıyan bir hatırlamayı içerir. İnandığı değerlerin kavgasını yaşayan, mücadeleci bir yaşamın hatıralarda kalan

⁴¹ “Meşhur Gandi Bir Kahraman mıdır? Yoksa Bir Hain mi?”, *Resimli Ay*, Y. 7, S: 5, Temmuz 1930, s. 24.

⁴² “Meşhur Gandi Bir Kahraman mıdır? Yoksa Bir Hain mi?”, s. 24.

⁴³ Sabiha Sertel, *Çitra Roy ile Babası*, Tan Matbaası, İstanbul 1936, s. 3.

⁴⁴ Refik Erduran, *Sabiha*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004, s.170.

izlerinin anlatıldığı bu eserde Sabiha Sertel'in basın hayatı okunur bir bakıma. Ömrünün son zamanlarında tamamlandığı Yıldız Sertel'in hatıralarında belirtilen bu eser, “*Memleketimin İnsanlarına*” başlığına taşıyan bir vedayla sonlandırılır. Kendi yaşam mücadelesinin, tanıdığı olduğu siyasal süreçlerin değerlendirmesinden sonra 27 Mayıs 1960 hareketinin topluma haklar sağladığını, geleceğin gençlerin elinde olduğunu belirten satırlar Azerbaycan'da gördüğü misafirperverliğe teşekkür ve dinmeyen vatan özlemini belirten cümlelerle eser tamamlanır.

Çeviriler

Karl Kautsky, Sınıf Kavgası (1934).

Adoratsky, Diyalektik Materyalizm (1936).

August Babel, Kadın ve Sosyalizm (1974).

Sonuç

On dokuzuncu yüzyılın sonu, yirminci yüzyılın başında Türk toplumunda kadının karşılaşılabileceği sorunların büyük bir bölümünü kendi hayatında yaşayan Sabiha Zekeriya Sertel, bu durumla mücadele eden kadınlar içerisinde önder isimlerden biridir. Önce Selanik'te okul çevresinde sonra 1918'de Büyük Mecmua ile Türk basın hayatına giren Sabiha Sertel, önemli bir külliyata sahiptir. Yaşadığı döneme kendi bakış açısıyla değerlendirmelerde ve eleştirilerde bulunan yazarın çalışmalarında kadınlar ve çocuklar önemli bir yer tutar. Kadının sosyal hayatta bir kimlik olarak etkin olması gerektiğini, çocukların geleceğin teminatı olduğunu hemen her yazısında dile getirir. Çıkardığı dergiler, magazin basını noktasında da önemli bir görevi üstlenir. Giyim - kuşam, saç bakımı, fotoğraf ve çizimlerle gösterilen saç modelleri, moda haberleri, yeni dünya düzeninde kadının rolü ve yeri, geleneksel yaşantının kadın hayatına yansımaları onun çıkardığı dergilerin önemli başlıklarıdır. Bu konularla dergileri, kadın dünyasında farklı ilgilerin odağı olacak bir noktaya getirir.

Çıkardığı dergiler, ilk kez yayımlanan hikâyeler, tefrika romanlar, genç şairlerin şiirleri ile yeni isimlerin kendilerini halka ulaştıracağı edebî bir alan olur. Dönemin tanınmış isimlerinin, güçlü kalemlerinin eserlerinin de görüldüğü bu yayınlarda edebî mülakat ve polemiklere yol açan yazı dizileri de önemli bir yere sahiptir.

Sabiha Zekeriya Sertel, Amerika'da aldığı eğitim sürecinde dünya görüşü olarak sosyalizmi benimsemiştir. Yurda döndükten sonra da basın faaliyetleri içerisinde bu doğrultuda eserler vermeyi ihmal etmemiş, bu yönde eser veren sanatçılar da onun dergi sayfalarında kendilerine rahatlıkla yer bulabilmişlerdir.

KAYNAKLAR

BELGE, Murat, “Nazım Hikmet ve Sabiha Sertel'den Hint Masalları”, *Kitaplık*, 67, 2003, ss.36- 45.

BİÇER, Ertuna Burcu, *Erken Cumhuriyet Dönemi Aydını Sabiha Zekeriya*

Sertel'in Fikir Yazılarında Modernleşme Bağlamında Kadın, Toplum ve Siyaset, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2008.

CİCİ ANNE, "İzdivacın On Şartı", *Resimli Hafta*, Y. 1, nr. 5 (2 Teşrinievvel 1340/ 2 Ekim 1924), s. 2.

CİCİ ANNE, "İzdivacın On Şartı", *Resimli Hafta*, Y. 1, nr. 6 (9 Teşrinievvel 1340 / 9 Ekim 1924), s. 2.

MÜNİRE HANDAN, "Kadınlar Her İstediklerini Yapabilir mi?", *Sevimli Ay*, S: 3, nr. 3 (Mayıs 1926), s. 26-30.

MÜNİRE HANDAN, "Kadınlar Kıskanmak mı Kıskanılmak mı İsterler?", *Sevimli Ay*, S: 3, nr. 2 (Nisan 1926), s. 26-31.

İSKİT, Server Rifat, *Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

ERDURAN, Refik, *Sabiha*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004.

MERİÇ, Cemil, *Kırk Ambar II*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

SERTEL, Sabiha, *Çitra Roy ile Babası*, Tan Matbaası, İstanbul 1936.

SERTEL, Sabiha, *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İstanbul 1987.

SERTEL, Sabiha, *Tevfik Fikret İzahlı Şiirler*, Narodna Prosveta, Sofya 1968.

SERTEL, Sabiha, *İlericilik Gericilik Kavgasında Tevfik Fikret*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996.

SERTEL, Yıldız, *Annem Sabiha Sertel Kimdi Neler Yazdı*, YKY, İstanbul 1994.

SERTEL, Yıldız, *Ardımdaki Yıllar*, İletişim, İstanbul 1990.

SERTEL, Yıldız, *Babam Gazeteci Zekeriya Sertel Susmayan Adam*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2002.

TOPRAK, Zafer, "Sabiha 'Zekeriya' Sertel ve Türk Feminizmi", *Toplumsal Tarih*, 1998, ss.7-14.

TOPUZ, Hıfzı, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

TÜRK, Emine Bilgehan, *Zekeriya Sertel'in Dergiciliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2005.

"Sevimli Mecmuayı Niçin Çıkarıyoruz", *Sevimli Mecmua*, C: 1 nr. 1 (Kânûn-i sâni 1341/ 1 Ocak 1925), s. 1.

"Hindistan'ın Büyük Mürşidi ve Milliyetperveri Gandhi ile Bir Mülakat", *Resimli Ay*, C: 5, nr. 51-3 (Mayıs 1928), s. 13-15.

Hindistan'ın Yeni Peygamberi", *Resimli Ay*, Sene. 1, nr. 11 (Kânûn-i evvel 1340/ Aralık 1924), s. 2-5.

"Meşhur Gandhi Bir Kahraman mıdır? Yoksa Bir Hain mi?", *Resimli Ay*, Y. 7, S: 5 (Temmuz 1930), ss. 22-24.

"Dönmelik", *Hayat Ansiklopedisi*, s. 322.